

К. В. Марчук, студ.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА І СУЧАСНІСТЬ

Досліджено епістолярну спадщину Григорія Сковороди. Особливу увагу приділено темі надмірності, сродності та дружбі. Загально окреслено інші погляди та філософські засади мислителя. Доведено, що думки великого філософа залишаються актуальними й донині.

Ключові слова: Григорій Сковорода, український філософ, епістолярна спадщина, сродність, надмірність, дружба.

"Може, ні про одного філософа у світі не висловлено таких розбіжних думок, як про Сковороду. Тепер є не менше, ніж 250 великих та малих праць, присвячених Сковороді, який, як це загально визнано, є найцікавішою постаттю історії українського духу" [2, с. 3].

Цікавим є питання, чим Григорій Сковорода і досі так цікавить науковців. Слушно зауважив В. Шевчук: "Сковорода сказав про світ та людину таке, чого не сказали інші, учив людину жити так, як не вчили інші... А найголовніше – сам жив так, як учив" [3, с. 580].

Чільне місце в його творчості займає епістолярна спадщина. Саме в листах можна ширше дослідити його погляди, думки, побачити тогочасний побут, проблеми. Як писала Коцюбинська: "листи виявляють – спонтанно, незаплановано, в чистому вигляді – справжню суть людини, зокрема людини творчої – письменника, митця. Виявляють його уподобання, його святощі, не приховуючи відтінків, внутрішніх суперечностей, набагато повніше й автентичніше, ніж інші вияви літературно-публіцистичного висловлювання..." [4, с. 57].

Мета статті – дослідити епістолярну спадщину Григорія Сковороди і висвітлити актуальність його поглядів.

У своїх листах Сковорода часто звертався до теми надмірності. Він порівнював людину з годинником, як і у випадку зі

сродністю. Коли всього рівно стільки, скільки треба – він працюватиме злагоджено.

Григорій Сковорода закликав мати міру в усьому. Потрібно й відпочивати, й працювати, але остерігатися неробства та понаднормової роботи. Адже й те, й інше шкодить здоров'ю.

Засуджував сріблолобство, тобто надмірне прагнення до збагачення, вважав, що від нього походять всі біди, такі як, наприклад, війни, вбивства, розпач, нещастя.

Причиною тілесних хвороб називав надлишок вологи. Під "надлишком вологи" Григорій Савич мав на увазі дуже актуальну в той час проблему, таку як – пияцтво. Сюди можна віднести й, як він це називав, "об'їдання м'ясом". У одному з листів Ковалинському він писав, що "не буде тверезим той, хто перевантажує себе їжею, хоча б він і не пив вина" [1, с. 273].

Також він писав, що хвороба виникає тоді, коли в тілі "постав розлад погано узгоджених між собою елементів, а саме: коли вогонь або земля переважає, або й те й інше" [1, с. 268]. Асоціації, що спадають на думку до слова вогонь – це спалювати, знищувати, пожирати, земля ж це переважно символ родючості. Для Сковороди був характерний образно-символічний стиль мислення. Тому, земля може символізувати перенасичення, а вогонь – надмірне обмеження себе. У цьому ж листі він зазначає, що людина, позбавлена емоцій, є подібною до стовпа.

Єдине, в чому видатний філософ не вбачає перенасичення, так це такі чесноти як "віра, надія, і найвеличніша з усіх і безкінечна любов" [1, с. 266]. Тут він навпаки мислить, що чим краща перевага людини в цих чеснотах, тим більше користі вона приносить людству.

Інша важлива для сучасності ідея – "сродність". Григорій Сковорода один із перших висунув ідею перетворення праці із засобу людського існування у найпершу необхідність та найвищу насолоду. Філософ закликав пізнати себе, відшукати своє призначення у цьому світі, знайти свою "сродну працю".

Адже "коли не любити всією душею корисних наук, то всякий труд буде марним" [1, с. 227].

Його ідея базується на "нерівній рівності" – менша посудина хоч і менша, але у тому дорівнює більшій, що однаково повна.

Проте, деякі його сучасники не поділяли таких думок, за що й часто не дозволяли спілкуватися своїм учням з ним. У листі до одного зі своїх друзів, відповідаючи на закиди своїх супротивників, Григорій Сковорода писав, що ніколи не ділив професії на потрібні та непотрібні. Для пояснення своїх поглядів він використовує образ театру, де кожна роль по-своєму важлива. Але неправильно підібрана маска може зіпсувати виставу, бо виглядатиме на сцені недоречно та недолуго, так само як і людина, коли вона не на своєму місці.

Перешкоди, які можуть виникнути на шляху, мислитель бачить як спосіб загартування: "наслідуй пальму: чим сильніше її стискає скеля, тим швидше і прекрасніше здійснюється вона догори" [1, с. 229].

У подоланні перешкод він вбачав справжнє щастя. "Якщо ти твердо ідеш шляхом, яким почав іти, то, на мою думку, ти щасливий" [1, с. 342], – так він писав у листі до Федора Жебокрицького.

Дружбу Сковорода вважає найголовнішим та найціннішим своїм скарбом і саме їй присвятив більшу частину своїх листів. У дружбі він вбачав здатність зм'якшувати прикрощі життя. До нас дійшли поради як правильно обирати друга, яким він має бути, як відрізнити справжнього друга від фальшивого. Істинна дружба у Сковороди – це та, яка постала не з тлінних речей. Вона виникає не лише зі спорідненості душ, але й зі спорідненості зацікавлень. Визначаючи, яким має бути друг, Григорій Савич писав, що він не повинен бути неприємним чи грубим. Обирати слід простих і щирих.

Як справжній друг, Сковорода прагнув захистити Ковалинського, тому наводить поради, яких людей краще уникати. Таких називає "підлесниками". Цитуючи Плутарха, говорить, що для підлесників характерна мінливість і непостійність.

Підлесників поділяє на два типи, одні просто підлещуючись, де це можливо, випрошують по-жебрацьки їжу. Інші ж подібні до змії, вкрадаються у довір'я, намагаються вивідати таємниці, і чекають вдалого моменту, щоб напасти.

Сковорода зазначає, що з цього останнього виду підлесників виходять брехливі друзі, фальшиві апостоли, погані царі. І робить

висновок, що через ось цю фальш такі люди "часто весь світ потрясають смутами" [1, с. 241].

Тут філософ натякає на ще одну ваду тогочасного суспільства – прагнення високих чинів. Людина, яка виконує роботу не за своєю природою, не тільки не приносить користі, а ще й спричиняє розбрат у суспільстві.

Великого значення надавав любові. Любові в значенні дружнього захоплення, прихильності. Тогочасна освіта у Київській академії визначалася вивченням багатьох мов і "була необхідною умовою високої культури мислення, яка прищеплювалася вихованцям академії" [5]. Загалом мовою листування Сковороди з Ковалинським була латинська та давньогрецька. Латинською "amare" означало як любити, так і кохати.

"Хіба не любов все поєднує, буде, творить, подібно до того, як ворожість руйнує? Хіба не називає бога любов'ю його найулюбленіший учень Йоанн? Хіба не мертвою є душа, позбавлена істинної любові, тобто бога? Хіба всі дарунки, навіть ангельська мова, не є ніщо без любові? Що дає основу? – Любов. Що творить? – Любов. Що зберігає? – Любов..." [1, с. 264]. Як зазначив І. Драч: "Сковорода не проводив грані між любов'ю людською і любов'ю божою, бо бог для нього був у людині" [6, с. 206].

Так само як і сама дружба, любов не може бути вічною та міцною, якщо породжувалася матеріальними речами. Вона виникає лише зі спорідненості душ. "Бо як гниле дерево не склеюється з іншим гнилим деревом, так і між негідними людьми не виникає дружби" [1, с. 286].

Немалою значення надає Сковорода й тому, з ким краще не спілкуватися. У листі за 1764 рік він ділиться з Михайлом своєю історією, як він зустрів ченця, і той поділився з філософом своєю бідою. Даючи йому поради, Сковорода й сам почав вірити у біди та нещастя. Цікавий цей лист і тим, що ми дізнаємося про переяславських мишей. З цього приводу Валерій Шевчук висловив свою думку, що тут мова йшла про втрачену теоретичну частину поезики Сковороди.

Загалом епістолярна спадщина цікавить нас і відображенням філософських поглядів Сковороди, тут простежується пантеїзм, дуалізм, кордоцентризм.

Як вже зазначалося вище, за допомогою листів можна дізнатися більше про автора, що саме впливало на його світогляд. Сковорода був обізнаний із працями відомих філософів та мислителів, наприклад, Платона, Плутарха, Сенеки, Еразма Роттердамського та інших.

Цікавими листи також є з погляду кращого пізнання автора, тут описані проблеми його епохи, спілкування на побутові теми, ставлення до віри.

Отже, незважаючи на те, що митець жив і творив у іншу епоху, актуальність його поглядів беззаперечна. Григорій Сковорода розглядав питання, які залишаються актуальними в усі часи – це моральні та релігійні проблеми. Чи не найважливішими питаннями були пошуки справжнього щастя, істинної дружби, свого призначення. Саме тому Григорій Савич не втрачає важливості, його вивчають, ним цікавляться, досліджують.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Григорій Сковорода. Твори: У 2 т. – К.: АТ "Обереги", 1994. – (Гарвард. б-ка давнього укр. письменства). Т. 2: Трактати. Діалоги. Притчі. Переклади. Листи. – С. 226–378.
2. Ушкалов Л. В. Григорій Сковорода / Худож. – оформлювач С. В. Вдовиченко. – Харків: Фоліо, 2009. С. 123.
3. Шевчук В. О. Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII століть: У 2 кн. Книга друга: Розвинене бароко. Пізнє бароко. – К.: Либідь, 2005. С. 579–594.
4. Коцюбинська М. Х. Лист і люди. Роздуми про епістолярну творчість. К.: Дух і літера, 2009. – С. 584.
5. Гнатюк Л. П. Мова Григорія Сковороди: хаос чи система? // Культура слова. – Вип. 64. – 2004. – С. 3–9.
6. Драч І. Ф. Григорій Сковорода: Біографічна повість. Драч І. Ф., Кримський С. Б., Попович М. В. – К.: Молодь, 1984. – С. 216.

REFERENCES

1. Hryhorii Skovoroda. Tvory: U 2 t. – K.: AT "Obereghy", 1994. – (Gharvard. b-ka davnjogho ukr. pysjmenstva). T. 2: Traktaty. Dialoghy. Prytchi. Pereklady. Lysty. – S. 226–378.
2. Ushkalov L. V. Hryhorii Skovoroda / Khudozh. – oformljuvach Je. V. Vdovychenko. – Kharkiv: Folio, 2009. S. 123.
3. Shevchuk V. O. Muza Roksolansjka: Ukraijnsjka literatura XVI–XVIII stolitj: U 2 kn. Knygha drugha: Rozvynene baroko. Piznje baroko. – K.: Lybidj, 2005. S. 579–594.
4. Kocjubynsjka M. Kh. Lyst i ljudy. Rozdumy pro epistoljarnu tvorchistj. K.: Dukh i litera, 2009. – S. 584.

5. Ghnatjuk L. P. Mova Hryhoriia Skovorody: khaos chy systema? // Kuljtura slova. – Vyp. 64. – 2004. – S. 3–9.

6. Drach I. F. Hryhorii Skovoroda: Bioghrafichna povistj. Drach I.F., Krymsjkyj S. B., Popovych M. V. – K.: Molodj, 1984. – S. 216.

Стаття надійшла до редколегії 09.12.22

K. V. Marchuk, Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

HRYHORII SKOVORODA AND THE PRESENT

The article is devoted to the study of the epistolary heritage of Hryhorii Skovoroda. Particular attention is paid to the theme of redundancy, affinity and friendship. Other views and philosophical foundations of the thinker are generally outlined. It is proved that the thoughts of the great philosopher do not lose their importance in modern times.

Keywords: *Hryhorii Skovoroda, Ukrainian philosopher, epistolary heritage, kinship, redundancy, friendship.*